

B. Kuhry, J.J.J. Jonker, A.G.J. van der Torre, *Maten voor gemeenten 2010. Een analyse van de prestaties van de lokale overheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, oktober 2010.

Bijlagen

Bijlage B	Methodiek.....	2
B.1	Prestatiemeting: algemene problematiek.....	2
B.2	Meting van gemeentelijke prestaties	3
B.3	De rol van de uitgaven.....	5
B.4	Informatiebronnen	7
Bijlage C	Taakvelden en productindicatoren.....	9
Bijlage D1	Kosten, uitgaven en inkomsten (2008).....	13
Bijlage D2	Analyse van bruto uitgaven.....	15
Bijlage D3	Analyse van netto-uitgaven	17
Bijlage E	Voorzieningengebruik per huishoudensgroep.....	19
Noten	25

Bijlage B Methodiek

B.1 Prestatiemeting: algemene problematiek

Bij een productieproces kan een onderscheid worden gemaakt tussen ingezette middelen (= input), proces (= throughput), product (= output) en effect (= outcome), zie *Platform Beleidsanalyse 1990* en Haselbekke et al. 1990. In dit rapport komen vooral de ‘output’ en de ‘input’ aan de orde en de verhouding daartussen, de productiviteit.

In de marktsector kan de productie worden afgeleid uit de marktwaarde van de betreffende goederen. Tijdreeksen kunnen dan worden gevonden door de opbrengst te defleren, dat wil zeggen te corrigeren voor de prijsontwikkeling. Het CBS levert jaarlijks een groot aantal prijsindexcijfers voor uiteenlopende goederen en diensten.

Omdat de diensten die door de quartaire sector worden geproduceerd doorgaans niet op de vrije markt worden verhandeld, is hun marktwaarde meestal niet bekend. De waarde van de productie kan dan niet in geld worden uitgedrukt. Daarom wordt in de meeste gevallen gebruikgemaakt van fysieke *productindicatoren*. Dit is een verzamelterm, die betrekking heeft op verschillende typen indicatoren, die als directe of indirecte maat voor de productie kunnen gelden. Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen:

- 1 prestatie-indicatoren die te maken hebben met de geleverde eindproducten;
- 2 gebruiksindicatoren die te maken hebben met de afnemers van de diensten;
- 3 procesindicatoren die te maken hebben met verrichte werkzaamheden of tussenproducten;
- 4 inputindicatoren die te maken hebben met ingezette middelen;
- 5 normeringsindicatoren die de productie relateren aan een externe norm.

Prestatie-indicatoren hebben betrekking op het eindproduct van de dienstverlening. Als zodanig zijn zij het meest geschikt om de doelmatigheid van de dienstverlening te toetsen. Voorbeelden van prestatie-indicatoren zijn het aantal succesvol behandelde patiënten, het aantal behaalde diploma's in het onderwijs of het aantal uitvoeringen bij concerten.

Gebruiksindicatoren hebben niet zozeer betrekking op de eigenlijke productie, als wel op het aantal afnemers van producten. Daarmee zijn ze bij uitstek geschikt voor analyses en ramingen van de vraag naar diensten. Voorbeelden van gebruiksindicatoren zijn het aantal patiënten in ziekenhuizen, het aantal leerlingen in het onderwijs en het aantal toehoorders bij concerten. Gebruiksindicatoren zijn in veel gevallen redelijk tot goed bruikbaar als maatstaven voor de productie. Als het aantal opnamen in ziekenhuizen of het aantal leerlingen in het onderwijs als maat voor de productie wordt gekozen, wordt impliciet verondersteld dat de genezingskans of het slaagpercentage constant is.

Procesindicatoren kunnen betrekking hebben op verrichte taken en daarmee een maat zijn voor de inspanningen van het betrokken personeel. Voorbeelden van procesindicatoren zijn het aantal verrichtingen in ziekenhuizen of het aantal gegeven lessen in het onderwijs. In sommige gevallen kunnen procesindicatoren gebruikt worden als indicator voor de productie. In het geval van de thuiszorg bijvoorbeeld, kan de productie worden gemeten via het aantal contacturen van het personeel. De impliciete veronderstelling is dan dat het personeel per contactuur een constante hoeveelheid werk verzet.

Voorbeelden van *inputindicatoren* zijn ingezet personeel en ingezette materiële middelen. Bij gebrek aan marktconforme prijzen voor overheidsdiensten waardeert het CBS de productie van dergelijke diensten (bijvoorbeeld in het kader van de *Nationale Rekeningen*) op basis van de ingezette middelen. Voor het huidige doel is een dergelijke benadering over het algemeen niet zinvol: de doelmatigheid van uitgaven kan nu eenmaal niet worden getoetst aan de hand van de uitgaven zelf.

Normeringsindicatoren zijn in Kuhry en Van der Torre 2001 geïntroduceerd in antwoord op specifieke problemen die optreden bij de meting van het product van voorwaardenscheppende activiteiten van overheden (zoals de opstelling van regels en wetten, de vervaardiging van beleidsnota's en de ontwikkeling van bestemmingsplannen). Als ruwe benadering voor de productie kan in zulke gevallen

gebruik worden gemaakt van indicatoren als de omvang van de potentiële doelgroep, het totaal aantal inwoners, en de totale landoppervlakte.

Voorzover wel sprake is van (min of meer) kostendeekkende prijzen en marktconforme condities en voorzover een adequaat prijsindexcijfer beschikbaar is, kan ook gebruik worden gemaakt van *waarde-indicatoren*. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen:

- productmeting via *deflating van opbrengsten*. Een toepassing kan worden gevonden op het terrein van de woningexploitatie. Als deflator kan het prijsindexcijfer voor de woninghuur worden gekozen.
- productmeting via *deflating van uitgaven*. Een toepassing vormen de uitgaven voor wegonderhoud, die kunnen worden gedefleerd met het betreffende prijsindexcijfer.

Het voordeel van waarde-indicatoren is dat daarmee beter rekening kan worden gehouden met kwaliteitsverschillen.¹ Een inherent nadeel komt naar voren als producenten onderling worden vergeleken: deze exercitie komt dan neer op een triviale vergelijking van de uitgaven.

De meting van de productie wordt in veel gevallen bemoeilijkt door *heterogeniteit*. Hiervan is sprake als een bepaalde producent verschillende producten of producttypen voortbrengt. Zo kan in de zorg onderscheid worden gemaakt in zorgzwaarte of diagnosecategorie van patiënten, bij de politie in soorten misdrijf, en bij het onderwijs en de arbeidsvoorziening in doelgroepen. Dit loopt op tot meer dan dertig producttypen in het geval van de belastingdienst.

Het is dan noodzakelijk om de productie onder één noemer te brengen om een vergelijking met de ingezette middelen mogelijk te maken. In de marktsector is dat geen probleem omdat de afzonderlijke producten kunnen worden gewogen met hun waarde, de marktprijs. Bij de meeste quartaire diensten is dat niet mogelijk en moeten de afzonderlijke productcategorieën gewogen worden opgeteld met behulp van de ingezette middelen (bij voorkeur integrale kosten, soms – bij gebrek aan beter – de personeelsinzet) per product. In theorie kan dus heel goed voor heterogeniteit worden gecorrigeerd. De beperkende randvoorwaarden zijn dat er gedifferentieerde gegevens over de productie beschikbaar moeten zijn en dat er zinvolle veronderstellingen over de onderlinge weefactoren moeten kunnen worden gemaakt.

De toename van de samengestelde productie van jaar t_1 op jaar t_2 kan op de manier die is vermeld in kader B.1 worden berekend door de toename van alle afzonderlijke producten te wegen met hun kostenaandeel in een bepaald jaar (bv. in jaar t_1).

Kader B.1 Berekening samengestelde productie

Indexeer de afzonderlijke productreeksen $Q_{i,t}$ met de waarde 100 voor alle reeksen in basisjaar b , waar $i = 1, \dots, n$ staat voor het volgnummer van het product en $t = 1, 2, 3, \dots$ voor het jaar. De bijbehorende formule luidt:

$I_{i,t} = 100 Q_{i,t}/Q_{i,b}$, waar $I_{i,t}$ staat voor het berekende indexcijfer. Weeg de reeksen vervolgens met hun kostenaandeel $k_{ib} = K_{ib}/K_b$ in hetzelfde basisjaar t_b , waarbij $K_b = (K_{1b} + K_{2b} + \dots + K_{nb})$. De samengestelde reeks is dan eveneens een geïndexeerde reeks met de waarde 100 in jaar b : $I_t = k_{1b} I_{1t} + k_{2b} I_{2t} + \dots + k_{nb} I_{nt}$.

De productie wordt waargenomen op het niveau van voorzieningen. De presentatie in rapportages vindt echter vaak plaats op het niveau van (sub)clusters en het gemeentelijk niveau in totaliteit. Kosten en ingezette middelen kunnen daarbij worden opgeteld. De geaggregeerde productie kan eveneens worden berekend via weging van de productie van de onderscheiden voorzieningen met de kostenaandelen van deze voorzieningen in een bepaald basisjaar (conform de uitleg in kader B.1).

B.2 Meting van gemeentelijke prestaties

Ondanks problemen die verband houden met heterogeniteit (zie § B.1) en kwaliteit (zie § B.4) is de meting van de productie via prestatie- of gebruiksindicatoren nog relatief eenvoudig wanneer sprake is

van finale dienstverlening aan burgers. Voorbeelden daarvan zijn onderwijs en zorg. Bij veel activiteiten die vallen onder de noemer 'openbaar bestuur' is het nog veel lastiger om te komen tot een adequate en zinvolle meting van de productie. Dit geldt zowel voor het Rijk als voor de gemeenten (zie onder meer Haselbekke et al. 1990; De Groot en Goudriaan 1991; Bordewijk en Klaassen 2000, Houwaart 1995; Van Helden 1998).

Net als voor ministeries geldt voor gemeenten dat zij betrokken zijn bij een breed scala aan activiteiten die niet alleen verschillen in taakveld, maar ook in type werkzaamheid. Hier kan aansluiting worden gevonden bij een indeling die in de literatuur over openbare financiën gebruikelijk is, namelijk die in finale, intermediaire en zuiver collectieve dienstverlening. Dit onderscheid heeft consequenties voor de meetbaarheid en de wijze van meting van de productie:

- In het geval van *finale dienstverlening* aan burgers is het vaak betrekkelijk eenvoudig om productindicatoren te definiëren. Gedacht kan worden aan aantallen uitleningen van boeken en andere media, aantallen bezoeken aan zwembaden, het aantal verstrekte uitkeringen of het aantal verstrekte vergunningen. Het betreft over het algemeen prestatie- en gebruiksindicatoren. Ook productmeting via waarde-indicatoren is in sommige gevallen mogelijk. Dit onderwerp is besproken in paragraaf B.1. De kosten die gerelateerd zijn aan finale dienstverlening kunnen worden aangeduid als *exploitatiekosten*.
- Veel activiteiten van overheden vallen in de categorie *intermediaire dienstverlening*.² Het gaat hierbij om het controleren, aansturen, ondersteunen en/of subsidiëren van uitvoerende instanties die eveneens tot de overheid behoren of die grotendeels door de overheid gefinancierd worden zoals scholen, bibliotheken en sociaal-cultureel werk. De hiermee gemoeide kosten worden in het vervolg aangeduid als *aansturingskosten*. In dit soort gevallen is het moeilijk om de feitelijke productie te meten en vervalt men al snel in indicatoren als opgestelde nota's, gevoerd overleg, verzonden brieven en dergelijke (procesindicatoren) of ingezette middelen (inputindicatoren). Bij monitoren op afstand, of het hier nu bestuurders op het niveau van gemeenten of rijksinstanties betreft, kan en moet worden volstaan met veel globalere informatie. In dit rapport worden de kosten van gemeentelijke diensten met een aansturende taak expliciet of impliciet toegerekend aan de finale productie die bij de uitvoeringsorganisaties plaatsvindt (zie bijvoorbeeld De Groot en Goudriaan 1991; Haring et al. 1995).³ Een vergelijkbare aanpak is ook geschikt in het geval van ondersteunende activiteiten, zoals die van een schoolbegeleidingsdienst of activiteiten die kunnen worden betiteld als overhead (posten in de gemeenterekeringen als 'algemene ondersteuning', 'secretarie' of 'algemeen beheer'). Strikt genomen speelt het probleem van de overhead op alle niveaus. Bij een uitvoeringsorganisatie zoals een school is er bijvoorbeeld een directeur, een conciërge en een administratie.⁴ Waar overhead niet expliciet in de gemeenterekening (c.q. gemeentebegroting) is onderscheiden, wordt deze automatisch toegerekend aan de bijbehorende finale (of intermediaire) productie. Waar de overhead wel geëxpliciteerd wordt, zijn er twee equivalente berekeningsmethoden beschikbaar: evenredige omslag van de bedragen over alle bijbehorende kostenposten (correctie via de uitgavenkant) of berekening van een gewogen productindicator onder verwaarlozing van de overheadcomponent. Deze wordt vervolgens wel gerelateerd aan het totaal van de betreffende uitgaven (correctie via de productiekant). In dit rapport wordt over het algemeen gebruikgemaakt van de laatstgenoemde methode.
- Voorwaardenscheppende activiteiten van gemeenten zijn op te vatten als *zuiver collectieve* diensten. Het kenmerk hiervan is dat dergelijke diensten niet aan individuele burgers of bedrijven kunnen worden toegerekend (zie bv. Wolfson 1988; Cornelisse et al. 1994).⁵ Een voorbeeld vormt de opstelling van structuurvisies of bestemmingsplannen. De met dergelijke diensten gemoeide apparaatkosten worden in het vervolg aangeduid als *beleidskosten*. In dergelijke gevallen lijkt het op het eerste gezicht niet mogelijk om andere productindicatoren te kiezen dan procesindicatoren (zoals het aantal nota's, de omvang van nota's, het aantal belegde vergaderingen en overlegbijeenkomsten). Hoewel zo'n benadering zinvol kan zijn voor het lijnmanagement, scheidt het alleen maar verwarring op het niveau van bestuurders op afstand. Veel vergaderen en dikke nota's zijn een maat voor de verrichte werkzaamheden en de werkbelasting van het personeel, maar niet noodzakelijkerwijs voor de kwaliteit van de geleverde prestaties. In deze gevallen zijn de producten heterogeen en niet goed te meten.

Een alternatief is het hanteren van inputindicatoren als de tijdbesteding aan bepaalde taken. Hiermee wordt echter het paard achter de wagen gespannen, omdat het dan niet meer mogelijk is om het verband tussen 'input' en 'output' te analyseren. In dit rapport wordt in deze gevallen gebruikgemaakt van normeringsindicatoren (zie § B.1). Met dergelijke indicatoren worden de uitgaven voor een bepaalde taak gerelateerd aan een norm (uitgaven per inwoner, per km², enz.).⁶

Bijlage D geeft een samenvattend overzicht van de productindicatoren die in dit rapport zijn gehanteerd voor de onderscheiden taakvelden. Daarnaast toont deze bijlage de gebruikte indeling van gemeentelijke taken. Deze indeling kan worden opgevat als een synthese tussen de functionele indeling conform de comptabiliteitsvoorschriften (BZK 2003b) en de indeling die gebruikelijk is bij analyses ten behoeve van de vaststelling en de verdeling van middelen in het kader van het Gemeentefonds. De hiërarchie is gebaseerd op de functionele indeling. De hoofdfuncties zijn cursief weergegeven. De clusterindeling ten behoeve van het gemeentefonds is met asterisken aangegeven.

Bij een aantal taakvelden zijn de inkomsten systematisch hoger dan de uitgaven. Dit betreft een aantal bedrijfsmatige activiteiten (o.a. gemeentelijke grondbedrijven en nutsbedrijven) en financiële transacties (o.a. onroerendezaakbelasting en de post Algemene baten en lasten). In bijlagen D en E zijn deze taakvelden aangeduid met **. Deze taakvelden worden in dit rapport behandeld als netto-inkomstenbron. De consequentie daarvan is dat de analyse van de gemeentelijke productie alleen betrekking heeft op de prestaties en uitgaven voor alle andere voorzieningen. Door deze beslissing blijft 10% tot 15% van de gemeentelijke totale uitgaven buiten beschouwing. De belangrijkste ontbrekende rubrieken zijn gemeentelijke grondbedrijven en de post Algemene baten en lasten.

In de analyses worden 64 afzonderlijke taakvelden onderscheiden. Omdat voor veel taakvelden meer dan één productindicator wordt gehanteerd, ligt het aantal gehanteerde afzonderlijke productindicatoren rond de 110. Bij veertien taakvelden is gebruikgemaakt van een gebruiksindicator, bij 21 van een prestatie-indicator, bij twaalf van een waarde-indicator en bij dertien van een normeringsindicator. In vier gevallen ging het om overhead of een restpost. Veruit de belangrijkste hiervan was algemene ondersteuning. Uitgedrukt als aandeel van de totale gemeentelijke uitgaven voor het jaar 2000 ziet het beeld er iets anders uit: koploper zijn dan de prestatie-indicatoren (40%), gevolgd door waarde-indicatoren (25%) en gebruiksindicatoren (16%). Hekensluiters zijn normeringsindicatoren (14%) en overhead/restposten (5%). Het minst bevredigend zijn de normeringsindicatoren, maar deze beïnvloeden het totaalbeeld slechts in beperkte mate (zoals blijkt uit een van de varianten van de gevoeligheidsanalyse in § 4.3).

Als wegingsjaar voor het berekenen van de samengestelde productie (zie ook kader B.1) is 1999 gekozen. Keuze voor een tussenjaar heeft voordelen boven die voor een begin- of eindjaar, omdat dat meer representatief is voor de gehele periode. Bovendien zijn er technische problemen met de beginjaren. In enkele gevallen moest de productie voor die jaren worden geschat, terwijl er ook voorzieningen zijn waarvoor de kosten en de productie in de eerste jaren op nul stonden (onderwijsachterstandbeleid en schoolbegeleidingsdiensten).

B.3 De rol van de uitgaven

In de voorstudie is geconstateerd dat een pure 'grabbelton' van productindicatoren onvoldoende houvast levert voor een analyse van de relatie tussen taken en middelen. De uitgaven kunnen hierbij als bindmiddel fungeren en zijn in dit kader om drie redenen van groot belang:

- 1 Uitgaven spelen in het geval van voorzieningen met verschillende producten een rol bij de weging van de afzonderlijke productindicatoren.
- 2 Uitgaven fungeren als gewicht bij de aggregatie van de productie van afzonderlijke voorzieningen tot clustertotalen en tot totalen op landelijk of gemeentelijk niveau.
- 3 Uitgaven zijn voorts van essentieel belang bij de toerekening aan gemeenten van activiteiten die deels worden gefinancierd uit andere dan gemeentelijke middelen.

De punten 1 en 2 zijn al aan de orde geweest in paragraaf B.1 en in kader B.1. Punt 3 heeft te maken met een methodische complicatie die het gevolg is van het feit dat in deze analyses niet de dienstverlening zelf centraal staat, maar de rol van gemeenten. Deze complicatie treedt op in situaties waarin ook derden (bv. andere overheidslagen) een rol spelen bij de financiering van een voorziening, maar de prestatiegegevens betrekking hebben op alle instellingen ongeacht de gemeentelijke betrokkenheid. Bijvoorbeeld: de prestatiegegevens met betrekking tot musea (aantal bezoekers) hebben betrekking op alle Nederlandse musea, ongeacht of het gemeentelijke, rijks- of privaatrechtelijke instellingen betreft. Aparte bezoekcijfers voor gemeentelijke musea zijn niet beschikbaar. De ontwikkeling van de totale bezoekcijfers van musea kan echter van toepassing worden verklaard op het gemeentelijke segment onder de volgende twee voorwaarden:

- 1 Het aandeel van de gemeentelijke instellingen blijft gelijk.
- 2 De gemiddelde bezoekcijfers van gemeentelijke musea volgen het algemene patroon.

Voor afwijkingen van de eerste veronderstelling kan nog worden gecorrigeerd door rekening te houden met (veranderingen in) het aandeel van de uitgaven van gemeenten in de totale exploitatiekosten. Langs deze weg kan ook worden gecorrigeerd voor veranderingen in financieringsstromen (met als meest extreme voorbeelden de beëindiging van gemeentelijke verantwoordelijkheid voor woningexploitatie en verzorgingshuizen en nieuwe verantwoordelijkheden op gebieden als onderwijsachterstandbeleid en schoolbegeleidingsdiensten). Daarom wordt de ontwikkeling van de productindicatoren bij een aantal voorzieningen waarvoor ook andere instanties dan gemeenten verantwoordelijk zijn, gecorrigeerd voor het verloop van het aandeel van de uitgaven van gemeenten in de totale exploitatiekosten. Stel dat de prestaties van een bepaalde voorziening door de jaren heen een constant niveau houden (indexcijfer 100), maar dat de gemeentelijke financiële betrokkenheid in vier jaar gelijkmatig afneemt van 100% naar 0%, dan is de gecorrigeerde reeks van de productie 100, 75, 50, 25, 0.

De gehanteerde rekenregel kan ook als volgt worden omschreven: (de index van) het gemeentelijk productievolume = (de index van) het totale productievolume maal de (index van de) gemeentelijke totale uitgaven gedeeld door (de index van de) totale exploitatiekosten.

Een vergelijkbare problematiek treedt op wanneer we de prestaties willen relateren aan de netto-uitgaven van gemeenten, dat wil zeggen aan de totale uitgaven van gemeenten exclusief specifieke uitkeringen van het Rijk en exclusief bijdragen van burgers of van het bedrijfsleven. Op die manier wordt in beeld gebracht welke prestaties gemeenten leveren op basis van hun algemene middelen. Dit betreft de inkomsten uit het gemeentefonds, de netto-opbrengst van de gemeentelijke belastingen en enkele bedrijfsmatige activiteiten, waaronder de gemeentelijke grondbedrijven. In dit geval kan de ontwikkeling van de prestaties worden gecorrigeerd voor het aandeel van de netto-uitgaven van gemeenten in de totale exploitatiekosten van de betrokken voorzieningen.

Zowel in het geval van de netto-uitgaven als in het geval van de totale uitgaven kan gemakkelijk worden aangetoond dat de (index van de) uitgaven per product op het niveau van de elementaire voorzieningen gelijk is aan het quotiënt van de (index van de) totale exploitatiekosten en (de index van) het bijbehorende productievolume (zie kader B.2). Bij aggregatie van voorzieningen ontstaan wel verschillen als gevolg van een andere weging van de componenten.

Kader B.2 Rekenregels die van toepassing zijn als de productie uit verschillende bronnen wordt bekostigd

Stel dat de productie in jaar t P_t bedraagt, de totale exploitatiekosten K_t en de netto-uitgaven van gemeenten N_t . De nettoproductie P^*_t bedraagt dan in het betreffende jaar $P_t(N_t/K_t)$. Dit wil zeggen dat een aan de uitgaven evenredig deel van de productie aan gemeenten wordt toegerekend. De netto-uitgaven per nettoproduct N_t/P^*_t zijn dan gelijk aan K_t/P_t en dus per definitie gelijk aan de kosten per product. Mutatis mutandis gaat dit ook op voor de totale productie.

De methode in kader B.2 is overigens niet van toepassing op voorzieningen waar de productie wordt berekend via een waarde-indicator. In dat geval heeft de gemeten productie namelijk expliciet betrekking op het door de gemeente bekostigde deel van de totale productie.

In bijlage E.1 wordt een overzicht gegeven van exploitatiekosten, uitgaven en inkomsten voor het jaar 2004. Vergelijkbare gegevens zijn ook gebruikt voor de jaren tussen 1999 en 2003. De betreffende tabel laat op het niveau van (sub)clusters en voorzieningen zien wat de bijdrage is van de onderscheiden financieringsbronnen (specifieke uitkeringen van het Rijk, bijdragen van burgers en gemeentelijke middelen in enge zin) aan de totale gemeentelijke uitgaven. Verder maakt de tabel zichtbaar in hoeverre andere overheidslagen of instanties betrokken zijn bij de productie van de betreffende diensten.

Gegevens over de gerealiseerde inkomsten en uitgaven uit de gemeenterekeningen zijn veel bruikbaar dan gegevens uit de gemeentebegrotingen. Voor de jaren 1995-1998 heeft het CBS echter geen rekeningcijfers gepubliceerd. De ondershands beschikbare cijfers zijn niet vrijgegeven, omdat er twijfels zijn over de kwaliteit hiervan.⁷ Daarom zijn ten behoeve van de analyses voor deze publicatie de begrotingscijfers voor 1995 tot en met 1999 proportioneel gekoppeld aan de rekeningcijfers voor de periode 1999-2004. Dit impliceert dat de begrotingscijfers voor de jaren 1995 tot en met 1998 per afzonderlijk taakveld zijn gecorrigeerd met een verhoudingsgetal dat gebaseerd is op de verhouding tussen de bedragen in de rekening en de bedragen in de begroting voor het jaar 1999.⁸ Overigens zijn resultaten voor de jaren 1995-1998 alleen in de figuren 1.1 en 1.5 verwerkt. Zij speelden wel een meer prominente rol in eerdere rapportages, aangezien die op eerdere beginjaren betrekking hadden.

B.4 Informatiebronnen

In de afgelopen vijftien jaar hebben heel wat gemeenten zich al veel moeite getroost om uiteenlopende vormen van productbegrotingen en contractmanagement te ontwikkelen. Voor het monitoren van gemeentelijke prestaties op landelijk niveau is het nut hiervan maar beperkt vanwege het gebrek aan onderlinge afstemming tussen gemeenten en vanwege de verregaande mate van detaillering. De laatste sluit eerder aan bij doelstellingen van operationeel management dan bij globale monitoring. Bovendien zijn de gemeenten en de commerciële bureaus die de gemeenten assisteren bij het ontwikkelen van prestatiegerichte begrotingen, terughoudend met het openbaar maken van de achterliggende informatie.

Toch zijn er tal van databronnen en onderzoeken beschikbaar waarmee een beeld kan worden verkregen van gemeentelijke prestaties. Ten eerste zijn er rapporten van gemeenten zelf, waaronder aan de begroting en rekening gelieerde stukken. Bij veel gemeenten is in de afgelopen vijftien jaar energie gestoken in modernisering van managementprocessen, in het meten van prestaties en sturing op output. Toonaangevend is in dit verband naast een aantal pioniersgemeenten (o.a. Tilburg en Delft) het zogenoemde BBI-project (Beleids- en Beheersinstrumentarium) geweest (o.a. Houwaart 1995; Van Helden 1998). Bordewijk en Klaassen (2000) geven een – overigens nogal ontvankelijk – overzicht van de huidige stand van zaken. Dit overzicht is goed bruikbaar als introductie in de theorie van productmeting en als startpunt voor een literatuurstudie met betrekking tot gemeentelijke toepassingen. Zij concluderen dat het ideaal van een productbegroting, dat wil zeggen een begroting in termen van producten en de bijbehorende kostprijs, nog nergens is verwirkelikt. Zij hebben dan ook grote twijfels over de haalbaarheid van een dergelijke aanpak. Zij pleiten er wel voor om, zij het op een minder ambitieuze manier, gebruik te maken van kengetallen.

Op pagina 86 van hun rapport presenteren zij een schema voor de relatie tussen homogeniteit en identificeerbaarheid van de producten en sturingsprocessen, waaruit blijkt dat outputfinanciering in hun visie alleen mogelijk is bij identificeerbare en homogene producten. Een eis van strikte homogeniteit is zeer beperkend, omdat in de praktijk zelden sprake zal zijn van een volstrekt homogeen product. Wij vinden dat deze eis te ver gaat. Hoewel de heterogeniteit van producten en kwaliteitsverschillen de nodige complicaties kunnen opleveren, valt daar op verschillende manieren voor te corrigeren: ten eerste via weging van heterogene productcategorieën met hun kostenaandelen,

ten tweede door kwaliteitsborging, bijvoorbeeld via een inspectie of een andere onafhankelijke toezichthouder. De identificeerbaarheid van producten is een fundamenteeler probleem, vooral waar het het openbaar bestuur in enge zin betreft. Dit kwam reeds aan de orde in paragraaf B.2.

In dit rapport wordt vooral gebruikgemaakt van interne rapporten van gemeenten bij de onderdelen burgerzaken (gemeente Almelo) en GGD (Amsterdam en Rotterdam). Hierbij zij aangetekend dat het hier om *gevalsbeschrijvingen* gaat. Zowel de GGD Rotterdam als de GGD Amsterdam heeft serieus gepoogd zijn taken financieel zo transparant mogelijk te maken en loopt in vergelijking met andere gemeentelijke organen voorop. Opname in dit rapport heeft niet alleen een illustratieve functie, maar ook om tot oordeelsvorming te komen over de gehanteerde systematiek tegen de achtergrond van de in dit rapport gekozen methodiek.

Een bron van informatie die in toenemende mate van belang is, zijn landelijke monitorprojecten en brancherapporten. Het monitoren van ontwikkelingen heeft de afgelopen jaren een hoge vlucht genomen. Van belang voor dit rapport zijn onder meer de Brancheverslagen van het Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening, de WIW-monitor van het EIM, de ID-monitor van Ecorys/NEI, de Monitor Maatschappelijke Opvang van het Trimbos-instituut, het Trendrapport jeugdhulpverlening van de Stichting registratie jeugdvoorzieningen en de hieraan gelieerde rapporten van het Centraal Informatiepunt Jeugdzorg, de jaarverslagen van de Immigratie- en Naturalisatiedienst, de kerncijfers Wet voorzieningen gehandicapten (WVG) van het onderzoeksbureau van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, SGBO, de Gemeentelijke armoedemonitor van Cebeon en de Openbaar Vervoermonitor van de Adviesdienst voor Verkeer en Vervoer.

Als verzamelpunt van deze en andere informatie fungeert het Centraal Bureau van de Statistiek. Met name de informatie van dit bureau over de gemeentebegrotingen en -rekeningen is van essentieel belang voor dit rapport. Daarnaast is gebruikgemaakt van CBS-gegevens over uiteenlopende onderwerpen als brandweer, leerlingen en hun achtergrondkenmerken, gezondheidszorg, maatschappelijk werk, riolering, cultuur, sport en prijsindices.

Van essentieel belang is ook het toenemend aantal benchmarks dat door wisselende groepen van gemeenten over de meest uiteenlopende onderwerpen wordt uitgevoerd. Vaak speelt hierbij een al dan niet commercieel onderzoeksbureau een coördinerende rol. Helaas zijn deze gegevens lang niet altijd openbaar. In twee recente rapporten heeft de Stichting Rekenschap (Fuite 2003a en 2003b) gewezen op het belang van benchmarks als instrument voor publieke verantwoording en de eis van openbaarheid die hieraan zou kunnen worden gesteld.

Benchmarks die voor dit rapport zijn gebruikt zijn die van de sociale diensten en WVG (opgezet door SGBO), de benchmark gemeentelijke dienstverlening van EZ (2002) en de benchmark riolering van Rioned (2003).

Bijlage C Taakvelden en productindicatoren

code	taakveld	productindicator(en)	bron
a	algemeen bestuur		
a1	bestuursorganen*	gewogen normeringsindicator: vaste voet × aantal gemeenten + bedrag × aantal inwoners (totale productie gemeenten)	CBS (o.a. Statistiek gemeenterekeningen)
a2	algemene ondersteuning*		
a3	burgerzaken* verstrekking documenten	aantallen verstrekte paspoorten, identiteitskaarten en rijbewijzen	begroting BZK (paspoorten en identiteitskaarten), jaarverslag RDW (rijbewijzen) CBS: Statline
	overig	geboorten, sterfgevallen, immigratie, verhuizingen, huwelijken, naturalisaties, aanvragen verblijfsvergunningen	
b	openbare orde en veiligheid*		
b1	brandweer	branden en hulpverleningen	CBS: (Statistiek brandweer)
b2	overig	gedefleerde kosten (deflator QS)	SCP-schatting
c	wegen en water*		
c1	wegen, straten, pleinen	gedefleerde uitgaven (prijsindex wegenonderhoud)	CBS: (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
c2	parkeren	gedefleerde opbrengsten (prijsindex parkeren en tolgeld)	CBS: (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
c3	overig	gedefleerde uitgaven (prijsindex wegenonderhoud)	CBS: (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
d	ond*: onderwijs (excl. huisvesting)		
d1	basisonderwijs openbaar (excl. huisvesting)	gewogen leerlingen openbaar bao	CBS (Jaarboek onderwijs + nadere uitsplitsing)
	bijzonder (excl. huisvesting)	gewogen leerlingen bijzonder bao	CBS (Jaarboek onderwijs + nadere uitsplitsing)
d2	speciaal onderwijs openbaar (excl. huisvesting)	leerlingen openbaar speciaal onderwijs	CBS (Jaarboek onderwijs)
	bijzonder (excl. huisvesting)	leerlingen bijzonder speciaal onderwijs	CBS (Jaarboek onderwijs)
d3	voortgezet onderwijs openbaar (excl. huisvesting)	gewogen leerlingen openbaar avo/vbo/lwoo	CBS (Jaarboek onderwijs + nadere uitsplitsing)
	bijzonder (excl. huisvesting)	gewogen leerlingen bijzonder avo/vbo/lwoo	CBS (Jaarboek onderwijs + nadere uitsplitsing)
d4	overig onderwijs educatie	leerlingen basiseducatie, deeltijd avo, deeltijd mbo	CBS (Jaarboek onderwijs)
	onderwijsachterstandsbeleid	aantal niet-westers allochtone kinderen (4-17 jaar)	CBS (Statline)
	schoolbegeleiding	aantal kinderen 4-17 jaar	CBS (Statline)
	overig, o.a. leerlingenvervoer	normeringsindicator: aantal kinderen 4-17 jaar	CBS (Statline)
e	ond*: onderwijshuisvesting		

	huisvesting bao ^a	gewogen leerlingen bao	CBS (Jaarboek onderwijs)
	huisvesting spo ^a	leerlingen speciaal onderwijs	CBS (Jaarboek onderwijs)
	huisvesting voortgezet onderwijs ^a	gewogen leerlingen avo/vbo/lwoo	CBS (Jaarboek onderwijs)
f	wwb*: werk en bijstand		
f1	wsw	wsw-deelnemers	Brancherapport CEDRIS
f2	gesubsidieerde arbeid	WIW/ID-banen en loonkostensubsidies	WIW-/ID-monitor; Statistiek re-integratie
f3	re-integratie	re-integratietrajecten	CBS, Statistiek re-integratie
f4	overig	(opslagfactor)	
f5	apparaatskosten	uitkeringsontvangers bijstand, IOAW, IOAZ	Benchmark WWB (Stimulanz)
f6	uitkeringskosten	gedefleerde uitkeringen (prijsindex gezinsconsumptie)	CBS (Statistiek gemeenterekningen en Statistiek prijzen)
g	zorg*: maatschappelijke en sociale dienstverlening		
g1	maatschappelijke begeleiding en advies	cliëntsystemen	CBS (Statistisch Jaarboek)
	maatschappelijk werk	opgenomen cliënten	CBS (Statistisch jaarboek); Trimbos- instituut (Monitor maatschappelijke opvang)
	maatschappelijke opvang		berekend op basis van jaarverslag Immigratie- en Naturalisatiedienst
	zorg houders verblijfsvergunningen	aantal houders verblijfsvergunningen	CBS (Statistisch jaarboek)
	bestrijding maatschappelijke achterstanden	normeringsindicator: aantal niet- westerse allochtonen	
g2	sociaal-cultureel werk		
	jeugdwerk	normeringsindicator: jeugd 4-17 jaar	CBS (Statline)
	buurt- en dorpshuizen	normeringsindicator: gehele bevolking	CBS (Statline)
g3	kinderopvang	gewogen aantallen opgevangen kinderen	CBS (Statline))
g4	verzorgingshuizen	gewogen bewoners	SCP (Gegevensbestand quartaire sector)
g5	huishoudelijke hulp	gewogen uren	SCP
g6	overig	(opslagfactor)	
h	zorg*: voorzieningen gehandicapten		
h2	woningaanpassingen gehandicapten*	aantallen aanvragen woningaanpassing	SGBO: WMO/WVG-benchmark
i	zorg*: volksgezondheid		
i1	ggd	normeringsindicator: bevolking 4 -17 jaar, meldingen infectieziekten, opnames psychiatrische ziekenhuizen	CBS (Statline), RIVM-rapportages
i2	jeugdgezondheidszorg	aantallen contacten 0-4 jarigen	CBS (Statline)
i3	verpleeghuizen	gewogen patiënten	SCP (Gegevensbestand quartaire sector)
i4	ambulances	ambulanceritten	CBS (Statline)
j	milieu, reiniging en riolering		

j1	fysiek milieu*	normeringsindicator: aantal woonruimten + 5 × aantal bedrijven	CBS (Statistisch Jaarboek)
j2	riolering*	gedefleerde uitgaven (prijsindex rioolaanleg)	CBS (Statistisch Jaarboek)
j3	reiniging*	tonnen opgehaald vuil	CBS (Statistisch Jaarboek)
k	cultuur, recreatie, sport en groen		
k1	cultuur en sport*		
	openbare bibliotheken	uitleningen jeugd en overig	CBS (Statline)
	kunsthouding	deelnemers	CBS (Statline)
	kunst		
	culturele accommodaties	bezoekers podiumkunsten	CBS (Statline)
	overig	(opslagfactor)	
	sport		
	zwembaden	aantal bezoekers	CBS (Statline)
	overige sportaccommodaties	leden sportclubs met overige accommodaties	CBS (Statline)
k2	oudheid*		
	monumenten	gedefleerde uitgaven (prijsindex woningonderhoud)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
	musea	aantal bezoekers	CBS (Statline)
k3	groen*		
	recreatie en natuurbescherming	gedefleerde uitgaven (prijsindex onderhoud groenvoorzieningen)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
	groene sportvelden ^a	gedefleerde uitgaven (prijsindex onderhoud groenvoorzieningen)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
	begraafplaatsen	gedefleerde uitgaven (prijsindex onderhoud groenvoorzieningen)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
l	volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing*		
l1	woningexploitatie en woningbouw	gedefleerde opbrengsten (prijsindex woninghuur)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
l2	overige volkshuisvesting	aantal woonvergunningen, aantal woonruimten in sociale sector en aantal nieuwbouwwoningen	CBS (Statistisch Jaarboek)
l3	ruimtelijke ordening	normeringsindicator: aantal woonruimten	CBS (Statistisch Jaarboek)
l4	stedelijke vernieuwing	gedefleerde uitgaven (prijsindex herbouwkosten)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
m	overige eigen middelen*		
m1	gemeentelijke grondbedrijven**	gedefleerde opbrengsten (prijsindex bouwgrond)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
m2	openbaar vervoer	reizigerskilometers	NEA (WROOV-plus); nabewerking V&W
m3	havenbedrijven**	gedefleerde opbrengsten (prijsindex bbp)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
m4	nutsbedrijven**	gedefleerde opbrengsten (prijsindex elektriciteit en gas)	CBS (Statistiek gemeenterekeningen en Statistiek prijzen)
m5	economische zaken	normeringsindicator: aantal bedrijven	CBS (Statline)
n	onroerendezaakbelasting**	aantal woonruimten + 5 × aantal bedrijven	CBS (Statline)
o	gemeentefonds**	n.v.t.	

p	financiële transacties**	n.v.t.
q	saldo correcties nacalculatie kostenplaatsen	n.v.t.

* Clusterindeling gemeentefonds.

** De met dit symbool aangeduide voorzieningen zijn vooralsnog behandeld als inkomstenbron. De analyse van de gemeentelijke productie heeft dus betrekking op de prestaties en de uitgaven van de overige voorzieningen.

Bron: SCP

Bijlage D1 Kosten, uitgaven en inkomsten (2008)

		alle financiers totale exploitatie- kosten ^a	gemeentelijke inkomsten- en uitgaven (bruto-) uitgaven	rijks- bijdragen	inkomsten van derden	saldo: netto- uitgaven
a	<i>algemeen bestuur</i>	3.128	3.128	0	644	2.484
a1	bestuursorganen*	763	763	0	61	702
a2	algemene ondersteuning*	1.671	1.671	0	253	1.419
a3	burgerzaken*	694	694	0	330	363
b	<i>openbare orde en veiligheid*</i>	1.606	1.606	23	193	1.390
b1	brandweer	1.006	1.006	0	101	905
b2	overig ^b	600	600	23	92	485
c	<i>wegen en water*</i>	8.069	4.056	45	1.200	2.812
c1	wegen, straten, pleinen ^b	6.917	2.905	45	540	2.320
c2	parkeren ^b	483	483	0	483	0
c3	overig	668	668	0	177	491
d	<i>ond*: onderwijs (excl. huisvesting)</i>	15.672	2.717	1.384	370	963
d1	basisonderwijs	7.219	1.398	870	11	517
d2	speciaal onderwijs	1.700	232	100	33	99
d3	voortgezet onderwijs	6.313	721	250	289	182
d4	overig onderwijs	441	367	164	37	166
e	<i>ond*: onderwijshuisvesting</i>	1.285	1.285	0	94	1.191
f	<i>wwb*: werk en bijstand</i>	12.875	10.716	7.855	1.054	1.808
f1-f4	werkgelegenheid	6.685	4.526	3.924	528	74
f5	apparaatskosten	1.028	1.028	0	0	1.028
f6	uitkeringskosten	5.162	5.162	3.931	526	705
g	<i>zorg*: maatschappelijke en sociale dienstverlening</i>	10.685	4.132	368	612	3.152
g1	maatschappelijke begeleiding en advies	1.505	1.505	368	201	936
g2	sociaal-cultureel werk	937	937	0	186	751
g3	kinderopvang	2.702	226	0	37	189
g4	verzorgingshuizen	4.078	2	0	2	0
g5	huishoudelijke hulp	1.462	1.462	0	185	1.277
g6	overig	1	1	0	1	0
h	<i>zorg*: voorzieningen gehandicapten^b</i>	1.009	1.009	10	50	950
i	<i>zorg*: volksgezondheid</i>	6.759	889	240	215	434
i1	ggd	498	498	0	172	326
i2	jeugdgezondheidszorg	344	344	240	2	102
i3	verpleeghuizen	5.594	7	0	6	0
i4	ambulances	323	40	0	34	6
j	<i>milieu, reiniging en riolering</i>	4.011	3.825	65	3.284	476
j1	fysiek milieu*	631	631	65	90	476
j2	riolering*	1.220	1.220	0	1.219	0
j3	reiniging*	2.161	1.975	0	1.975	0
k	<i>cultuur, sport en groen</i>	5.685	5.138	47	932	4.160
k1	cultuur en sport*	2.839	2.585	47	478	2.061
k2	oudheid*	722	429	0	69	359
k3	groen ^{b,*}	2.124	2.124	0	384	1.740

l	<i>volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing*</i>	14.323	2.848	233	1.762	853
l1	woningexploitatie en woningbouw ^b	12.005	530	0	530	0
l2	overige volkshuisvesting	1.098	1.098	151	774	173
l3	ruimtelijke ordening	814	814	1	247	566
l4	stedelijke vernieuwing ^b	406	406	81	211	113
m	<i>overige eigen middelen*</i>	29.124	9.494	33	10.495	-1.033
m1	gemeentelijk grondbedrijf ^{b,**}	8.117	8.117	0	8.720	-603
m2	openbaar vervoer (<i>bus, tram en metro</i>)	1.891	343	0	249	94
m3	havenbedrijven ^{b,**}	98	98	0	245	-147
m4	nutsbedrijven ^{b,**}	18.231	149	0	826	-677
m5	economische zaken	788	788	33	455	300
n	<i>gemeentelijke belastingen**</i>	420	420	55	3.207	-2.842
o	<i>gemeentefonds**</i>	4	4	16.204	0	-16.200
p	financiële transacties **	1.527	1.527	0	3.139	-1.612
q	saldo nacalculatie kostenplaatsen					
	totaal	116.183	52.796	26.561	27.249	-1.014
	totaal (alleen geanalyseerde taakvelden)	87.787	42.482	10.303	11.112	21.067

a De totale exploitatiekosten wijken af van de bruto-uitgaven bij taakvelden die niet alleen uit gemeentelijke middelen worden gefinancierd..

b Taakvelden met waarde-indicator; hierbij speelt een eventueel verschil tussen totale exploitatiekosten en bruto-uitgaven geen rol in de analyses.

* Clusters gemeentefonds.

** Taakvelden die bij de analyses buiten beschouwing zijn gebleven.

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen, Statistisch Jaarboek); ministerie van BZK (Overzicht specifieke uitkeringen); SCP (Gegevensbestand quartaire sector); SCP-bewerking

Bijlage D2 Analyse van bruto uitgaven

		bruto uitgaven (mln. euro)			productie			reële uitgaven per product		
		2003	2006	2008	2003	2006	2008	2003	2006	2008
a	<i>algemeen bestuur</i>	2.742	2.901	3.128	100,0	96,6	100,8	100,0	104,3	103,3
a1	bestuursorganen*	731	730	763	100,0	99,0	98,5	100,0	96,0	96,7
a2	algemene ondersteuning*	1.491	1.568	1.671	100,0	92,3	95,9	100,0	108,5	106,6
a3	burgerzaken*	520	603	694	100,0	106,2	118,4	100,0	104,1	102,9
b	<i>openbare orde en veiligheid*</i>	1.029	1.373	1.606	100,0	113,5	117,0	100,0	111,9	121,7
b1	brandweer	723	862	1.006	100,0	99,5	99,0	100,0	114,1	128,3
b2	overig	306	511	600	100,0	153,3	168,5	100,0	103,6	106,1
c	<i>wegen en water*</i>	3.138	3.635	4.056	100,0	112,0	116,8	100,0	98,5	101,0
c1	wegen, straten, pleinen	2.091	2.604	2.905	100,0	117,6	124,5	100,0	100,9	101,8
c2	parkeren	577	382	483	100,0	75,5	78,5	100,0	83,5	97,5
c3	overig	470	649	668	100,0	130,3	127,5	100,0	100,9	101,8
d	<i>ond*: onderwijs (excl. huisvesting)</i>	4.622	3.635	2.717	100,0	74,6	51,2	100,0	100,4	104,7
d1	basisonderwijs	2.574	2.052	1.398	100,0	78,1	48,0	100,0	97,1	103,2
d2	speciaal onderwijs	285	173	232	100,0	53,3	66,8	100,0	108,2	110,8
d3	voortgezet onderwijs	928	829	721	100,0	82,6	64,5	100,0	103,1	109,9
d4	overig onderwijs	835	581	367	100,0	61,6	39,5	100,0	107,5	101,5
e	<i>ond*: onderwijshuisvesting</i>	1.108	1.173	1.285	100,0	100,3	99,0	100,0	100,5	106,9
f	<i>wwb*: werk en bijstand</i>	9.692	8.880	10.716	100,0	83,2	96,5	100,0	104,9	104,6
f1	wsw	821	804	2.926	100,0	87,8	317,5	100,0	106,2	102,4
f2	gesubsidieerde arbeid	1.799	914	880	100,0	50,0	45,0	100,0	96,7	99,2
f3	re-integratie	163	428	461	100,0	242,0	243,8	100,0	103,6	106,1
f4	overige werkgelegenheid	65	398	259						
f5	apparaatskosten	1.060	1.024	1.028	100,0	86,3	74,9	100,0	106,6	118,1
f6	uitkeringskosten	5.785	5.313	5.162	100,0	88,2	82,3	100,0	99,2	98,9
g	<i>zorg*: maatschappelijke en sociale dienstverlening</i>	2.720	2.233	4.132	100,0	86,5	133,7	100,0	90,3	103,7
g1	maatschappelijke begeleiding en advies	1.447	1.176	1.505	100,0	98,7	98,6	100,0	78,4	96,2
g2	sociaal-cultureel werk	741	825	937	100,0	100,7	100,7	100,0	105,3	114,5
g3	kinderopvang	513	221	226	100,0	36,1	36,3	100,0	113,5	110,5
g4	verzorgingshuizen	10	6	2	100,0	52,9	17,2	100,0	108,1	113,6
g5	huishoudelijke hulp	0	0	1.462						
g6	overig	9	5	1						
h	<i>zorg*: voorzieningen gehandicapten^b</i>	1.047	954	1.009	100,0	100,8	101,6	100,0	86,1	86,6
i	<i>zorg*: volksgezondheid GGD</i>	690	766	889	100,0	99,9	100,9	100,0	105,7	116,4
i1		451	448	498	100,0	107,9	113,8	100,0	87,7	88,5
i2	jeugdgezondheidszorg	180	260	344						
i3	Verpleeghuizen	7	2	7	100,0	25,7	80,3	100,0	108,9	112,1
i4	Ambulances	53	56	40	100,0	96,4	56,1	100,0	104,5	122,9
j	<i>milieu, reiniging en riolering</i>	3.449	3.780	3.825	100,0	102,5	107,6	100,0	101,8	94,0
j1	fysiek milieu*	560	615	631	100,0	103,6	108,6	100,0	100,9	94,6
j2	riolering*	1.046	1.089	1.220	100,0	93,7	95,4	100,0	105,8	111,5
j3	reiniging*	1.843	2.076	1.975	100,0	108,8	116,5	100,0	98,6	83,9

k	<i>cultuur, sport en groen</i>	4.377	4.611	5.138	100,0	102,3	105,4	100,0	98,1	101,6
k1	cultuur en sport*	2.302	2.344	2.585	100,0	101,5	101,0	100,0	95,5	101,5
k2	oudheid*	379	393	429	100,0	91,7	90,1	100,0	107,6	114,5
k3	groen ^b *	1.696	1.874	2.124	100,0	106,1	115,5	100,0	99,2	98,9
l	<i>volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing*</i>	2.729	2.598	2.848	100,0	88,8	88,5	100,0	102,1	107,6
l1	woningexploitatie en woningbouw ^b	808	468	530	100,0	62,3	64,3	100,0	88,4	93,1
l2	overige volkshuisvesting	677	1.039	1.098	100,0	111,4	115,7	100,0	131,1	127,9
l3	ruimtelijke ordening	639	650	814	100,0	102,3	104,1	100,0	94,7	111,6
l4	stedelijke vernieuwing	605	441	406	100,0	73,3	61,3	100,0	94,7	99,8
m	<i>overige eigen middelen*</i>	7.489	9.521	9.494	100,0	93,5	56,3	100,0	99,8	100,0
m2	openbaar vervoer	1.314	1.158	343	100,0	87,2	25,7	100,0	96,3	92,6
m5	economische zaken	520	639	788	100,0	106,0	116,4	100,0	110,4	118,7

* Clusterindeling gemeentefonds.

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); productiegegevens (zie bijlage C); SCP bewerking

Bijlage D3 Analyse van netto-uitgaven

		netto-uitgaven (mln. euro)			productie			reële uitgaven per product		
		2003	2006	2008	2003	2006	2008	2003	2006	2008
a	<i>algemeen bestuur</i>	2136	2355	2484	100,0	100,8	103,0	100,0	104,2	103,0
a1	bestuursorganen*	692	687	702	100,0	98,5	95,7	100,0	96,0	96,7
a2	algemene ondersteuning*	1132	1327	1419	100,0	102,8	107,2	100,0	108,5	106,6
a3	burgerzaken*	311	341	363	100,0	97,8	102,6	100,0	106,7	103,8
b	<i>openbare orde en veiligheid*</i>	874	1135	1390	100,0	110,5	119,0	100,0	111,9	121,9
b1	brandweer	624	744	905	100,0	99,5	103,2	100,0	114,1	128,3
b2	overig	250	391	485	100,0	143,5	166,7	100,0	103,6	106,1
c	<i>wegen en water*</i>	2142	2454	2812	100,0	108,2	117,7	100,0	100,9	101,8
c1	wegen, straten, pleinen	1764	1974	2320	100,0	105,7	117,9	100,0	100,9	101,8
c2	parkeren	0	0	0						
c3	overig	378	480	491	100,0	119,7	116,5	100,0	100,9	101,8
d	<i>ond*: onderwijs (excl. huisvesting)</i>	777	860	963	100,0	99,8	102,5	100,0	105,7	110,4
d1	basisonderwijs	430	503	517	100,0	102,3	94,9	100,0	108,7	115,5
d2	speciaal onderwijs	45	42	99	100,0	82,6	181,7	100,0	108,2	110,8
d3	voortgezet onderwijs	109	141	182	100,0	119,5	137,9	100,0	103,1	109,9
d4	overig onderwijs	192	174	166	100,0	85,0	79,4	100,0	101,3	99,2
e	<i>ond*: onderwijshuisvesting</i>	1108	1075	1191	100,0	91,9	91,8	100,0	100,6	106,9
f	<i>wwb*: werk en bijstand</i>	1682	1732	1808	100,0	93,7	88,3	100,0	104,7	111,1
f1	wsw	48	82	74	100,0	154,0	137,2	100,0	106,2	102,4
f2	gesubsidieerde arbeid	0	0	0						
f3	re-integratie	0	0	0						
f4	overige werkgelegenheid	0	0	0						
f5	apparaatskosten	1060	1024	1028	100,0	86,3	74,9	100,0	106,6	118,1
f6	uitkeringskosten	574	626	705	100,0	104,8	113,4	100,0	99,2	98,9
g	<i>zorg*: maatschappelijke en sociale dienstverlening</i>	1796	1537	3152	100,0	88,5	153,0	100,0	92,1	104,7
g1	maatschappelijke begeleiding en advies	901	707	936	100,0	94,2	97,8	100,0	79,4	96,8
g2	sociaal-cultureel werk	604	671	751	100,0	100,5	99,1	100,0	105,3	114,6
g3	kinderopvang	282	154	189	100,0	45,9	55,3	100,0	113,5	110,5
g4	verzorgingshuizen	4	3	0	100,0	69,6	2,1	100,0	108,1	113,6
g5	huishoudelijke hulp	0	0	0						
g6	overig	6	2	0						
h	<i>zorg*: voorzieningen gehandicapten^b</i>	985	873	950	100,0	98,0	101,4	100,0	86,1	86,7
i	<i>zorg*: volksgezondheid</i>	351	352	434	100,0	101,2	113,9	100,0	94,4	99,0
i1	GGD	306	291	326	100,0	103,2	109,7	100,0	87,7	88,5
i2	jeugdgezondheidszorg	35	56	102	100,0	102,7	143,5	100,0	148,3	184,4
i3	Verpleeghuizen	0	1	0						
i4	Ambulances	9	4	6	100,0	39,8	47,3	100,0	104,5	122,9
j	<i>milieu, reiniging en riolering</i>	538	463	476	100,0	78,6	82,6	100,0	104,3	97,8
j1	fysiek milieu*	430	463	476	100,0	101,6	106,8	100,0	100,9	94,6
j2	riolering*	104	0	0	100,0	0,1	0,1	100,0	105,8	111,5
j3	reiniging*	4	0	0	100,0	2,4	2,7	100,0	98,6	83,9
k	<i>cultuur, sport en groen</i>	3404	3655	4160	100,0	103,7	108,8	100,0	98,5	102,5
k1	cultuur en sport*	1684	1854	2061	100,0	108,3	107,9	100,0	96,7	103,5
k2	oudheid*	300	306	359	100,0	91,0	96,5	100,0	106,8	113,4

k3	groen ^{b,*}	1420	1495	1740	100,0	101,1	113,0	100,0	99,2	98,9
l	<i>volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing*</i>	582	742	853	100,0	125,0	123,1	100,0	97,1	108,6
l1	woningexploitatie en woningbouw ^b	28	0	0	100,0	0,4	0,4	100,0	88,4	93,1
l2	overige volkshuisvesting	21	126	173	24,0	103,5	139,8	100,0	131,1	127,9
l3	ruimtelijke ordening	398	463	566	100,0	117,1	116,4	100,0	94,7	111,6
l4	stedelijke vernieuwing	136	153	113	100,0	113,3	76,5	100,0	94,7	99,8
m	<i>overige eigen middelen*</i>	271	412	394	100,0	140,5	124,8	100,0	103,0	106,2
m2	openbaar vervoer	131	162	94	100,0	123,1	71,1	100,0	96,3	92,6
m5	economische zaken	141	250	300	100,0	153,1	163,6	100,0	110,4	118,7

* Clusterindeling gemeentefonds.

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); productiegegevens (zie bijlage C); SCP bewerking

Bijlage E Voorzieningengebruik per huishoudensgroep

Deze bijlage bevat tabellen voor het percentage gebruikers van gemeentelijke voorzieningen per huishoudensgroep. De tabellen sluiten aan bij de profijttabellen uit hoofdstuk 3.

Tabel E.1 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en gestandaardiseerd beschikbaar huishoudinkomen in 10%-groepen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	gemidd.
1. onderwijs											
basisonderwijs	3	8	10	12	14	17	15	14	11	10	12
speciaal onderwijs	0	3	1	3	2	1	2	1	1	1	1
voortgezet onderwijs	3	10	8	8	10	11	10	8	8	8	9
educatie	1	4	3	3	2	2	3	2	1	1	2
2. zorg											
jeugdgezondheidszorg	7	17	16	21	21	27	27	22	18	15	19
3. maatschappelijke dienstverlening											
thuiszorg: huishoudelijke hulp	1	12	16	10	6	5	4	3	2	1	6
voorzieningen gehandicapten	5	21	32	28	22	19	18	18	19	18	20
4. cultuur											
sociaal-cultureel werk	32	29	30	24	26	28	28	27	23	26	27
sportaccommodaties	48	26	23	30	30	36	38	39	41	42	35
openlucht recreatie	88	72	69	80	84	87	88	90	93	96	85
openbare bibliotheken	39	29	26	33	35	36	35	38	37	35	34
kunstzinnige vorming	23	12	14	17	16	17	17	20	24	26	19
uitvoerende kunsten	44	26	24	30	29	32	36	44	48	59	37
musea	58	35	37	40	43	50	52	55	61	67	50
5. openbaar vervoer											
vervoer per bus, tram, metro	15	7	6	6	7	6	8	6	8	8	8
6. bestaanskosten											
kwijtschelding lokale heffingen	19	27	8	4	3	2	1	1	0	0	6
bijstand	6	27	6	1	1	0	0	0	0	0	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens (× 1000)</i>	<i>821</i>	<i>819</i>	<i>821</i>	<i>820</i>	<i>819</i>	<i>820</i>	<i>820</i>	<i>820</i>	<i>820</i>	<i>819</i>	<i>8199</i>

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Tabel E.2 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en opleidingsniveau van het hoofd van het huishouden

	laag	uitgebreid lager	middelbaar	hoog	gemidd.
1. onderwijs					
basisonderwijs	5	11	14	14	12
speciaal onderwijs	2	2	1	1	1
voortgezet onderwijs	6	9	11	8	9
educatie	3	3	2	1	2
2. zorg					
jeugdgezondheidszorg	12	16	23	22	19
3. maatschappelijke dienstverlening					
thuiszorg; huishoudelijke hulp	17	7	3	2	6
voorzieningen gehandicapten	35	23	16	13	20
4. cultuur					
sociaal-cultureel werk	25	29	27	27	27
sportaccommodaties	17	29	40	46	35
openlucht recreatie	60	82	90	96	85
openbare bibliotheken	24	30	35	44	34
kunstzinnige vorming	10	15	19	26	19
uitvoerende kunsten	19	27	38	55	37
musea	28	39	50	70	50
5. openbaar vervoer	6	7	9	10	8
6. bestaanskosten					
kwijschelding lokale heffingen	15	8	5	3	6
bijstand	8	6	3	1	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens (× 1000)</i>	<i>1417</i>	<i>1972</i>	<i>2382</i>	<i>2428</i>	<i>8199</i>

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Tabel E.3 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en inkomensbron van hoofd huishouden

	geen	loon	winst	WW	WAO	AOW/ pensioen	Abw	vut- pensioen	WSF	overig	gemidd.
1. onderwijs											
basisonderwijs	0	18	21	5	6	0	13	2	1	1	12
speciaal onderwijs	0	2	1	2	1	0	6	1	0	0	1
voortgezet onderwijs	0	12	14	1	8	1	11	3	2	4	9
educatie	0	2	1	0	4	3	5	2	1	2	2
2. zorg											
jeugdgezondheidszorg	8	29	32	11	10	0	26	4	4	4	19
3. maatschappelijke dienstverlening											
thuiszorg; huishoudelijke hulp	1	1	1	2	14	21	12	3	0	20	6
voorzieningen gehandicapten	15	11	14	14	26	53	14	28	2	16	20
4. cultuur											
sociaal-cultureel werk	20	26	27	33	27	27	29	26	33	19	27
sportaccommodaties	23	44	42	28	21	11	14	24	53	17	35
openlucht recreatie	83	91	94	83	75	66	68	84	92	71	85
openbare bibliotheken	24	38	37	44	22	26	24	31	39	35	34
kunstzinnige vorming	22	20	24	12	11	13	8	22	25	10	19
uitvoerende kunsten	42	38	49	24	25	30	16	42	49	23	37
musea	43	53	58	46	31	39	27	53	62	43	50
5. openbaar vervoer											
	9	8	5	7	7	5	15	5	23	6	8
6. bestaanskosten											
kwijtschelding lokale heffingen	4	3	2	13	18	7	54	3	8	11	6
bijstand	0	2	1	8	2	1	100	0	1	0	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens</i> <i>(× 1000)</i>	<i>33</i>	<i>4144</i>	<i>773</i>	<i>68</i>	<i>250</i>	<i>1635</i>	<i>230</i>	<i>318</i>	<i>687</i>	<i>61</i>	<i>8199</i>

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Tabel E.4 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en herkomst van huishouden

	autochtone huishoudens ^a	gemengde huishoudens	migrantenhuishoudens ^a	gemidd.
1. onderwijs				
basisonderwijs	11	21	15	12
speciaal onderwijs	1	1	2	1
voortgezet onderwijs	8	18	10	9
educatie	2	3	5	2
2. zorg				
jeugdgezondheidszorg	17	48	31	19
3. maatschappelijke dienstverlening				
thuiszorg; huishoudelijke hulp	6	0	4	6
voorzieningen gehandicapten	22	9	7	20
4. cultuur				
sociaal-cultureel werk	27	31	27	27
sportaccommodaties	36	46	27	35
openlucht recreatie	86	91	66	85
openbare bibliotheken	35	43	29	34
kunstzinnige vorming	19	21	10	19
uitvoerende kunsten	39	42	20	37
musea	51	56	34	50
5. openbaar vervoer	8	19	25	8
6. bestaanskosten				
kwijschelding lokale heffingen	5	4	18	6
bijstand	3	2	19	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens (× 1000)</i>	<i>7293</i>	<i>203</i>	<i>703</i>	<i>8199</i>

a Inclusief huishoudens waarin geen partner aanwezig is.

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Tabel E.5 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en samenstelling van huishouden

	inwonend kind	alleen- staande (65-)	alleen- staande (65+)	eenouder- gezin	paar (hoofd <65 jr) zonder kind	paar (hoofd ≥65 jr) zonder kind	paar met kinderen	gemidd.
1. onderwijs								
basisonderwijs	0	0	0	27	0	0	47	12
speciaal onderwijs	0	0	0	7	0	0	4	1
voortgezet onderwijs	1	0	0	29	0	1	31	9
educatie	1	1	2	2	2	4	3	2
2. zorg								
jeugdgezondheidszorg	2	0	0	56	0	0	76	19
3. maatschappelijke dienstverlening								
thuiszorg: huishoudelijke hulp	0	4	31	4	1	10	2	6
voorzieningen gehandicapten	0	13	60	10	19	45	11	20
4. cultuur								
sociaal-cultureel werk	42	17	23	26	27	31	32	27
sportaccommodaties	51	28	5	40	36	18	56	35
openlucht recreatie	91	82	53	83	92	80	96	85
openbare bibliotheken	45	19	20	43	32	33	56	34
kunstzinnige vorming	24	11	9	21	19	17	29	19
uitvoerende kunsten	44	34	25	32	39	35	43	37
musea	57	43	31	51	51	49	62	50
5. openbaar vervoer	9	8	6	11	7	5	10	8
6. bestaanskosten								
kwijschelding lokale heffingen	0	13	10	27	2	3	3	6
bijstand	2	8	1	24	1	0	2	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens (× 1000)</i>	<i>819</i>	<i>1896</i>	<i>901</i>	<i>435</i>	<i>1718</i>	<i>689</i>	<i>1740</i>	<i>8199</i>

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Tabel E.6 Percentage gebruikers gemiddeld huishouden naar voorziening en hoogste leeftijd in huishouden

	18-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-74 jaar	≥75 jaar	gemidd.
1. onderwijs						
basisonderwijs	0	27	7	0	0	12
speciaal onderwijs	0	2	2	0	0	1
voortgezet onderwijs	1	10	15	1	0	9
educatie	1	2	2	3	2	2
2. zorg						
jeugdgezondheidszorg	4	45	11	0	0	19
3. maatschappelijke dienstverlening						
thuiszorg: huishoudelijke hulp	1	2	3	10	34	6
voorzieningen gehandicapten	2	10	18	39	68	20
4. cultuur						
sociaal-cultureel werk	33	23	29	29	24	27
sportaccommodaties	52	44	35	14	6	35
openlucht recreatie	90	91	88	80	49	85
openbare bibliotheken	38	34	38	29	22	34
kunstzinnige vorming	22	16	23	16	10	19
uitvoerende kunsten	43	34	42	37	23	37
musea	54	48	56	48	29	50
5. openbaar vervoer	17	8	8	6	5	8
6. bestaanskosten						
kwijschelding lokale heffingen	6	7	6	7	6	6
bijstand	4	6	5	1	0	4
<i>aantal gewogen SCP-huishoudens (× 1000)</i>	<i>1075</i>	<i>2742</i>	<i>2731</i>	<i>897</i>	<i>755</i>	<i>8199</i>

Bron: CBS (Statistiek gemeenterekeningen); BZK (Overzicht specifieke uitkeringen 2007); SCP (AVO'07, WoON'06, MON'07, IPO'06 en IPO'07); SCP-bewerking

Noten

- ¹ Om een voorbeeld te noemen: het aantal vierkante meters park is een wel erg grove maatstaf voor de inspanningen van gemeenten op het terrein recreatie. Parken kunnen fraai aangelegd zijn, dan wel verregaand verwaarloosd. De gedefleerde uitgaven geven in zo'n geval een beter inzicht in de inspanningen van gemeenten.
- ² Zie De Groot en Goudriaan (1991) voor een nadere uitwerking van het onderscheid tussen finale en intermediaire dienstverlening. De VNG (VNG 1993) gebruikt hiervoor overigens de termen 'externe producten' en 'interne producten'.
- ³ Wel kan er al naargelang de aard van de werkzaamheden gekozen worden voor een productindicator die afwijkt van die bij de finale productie, bijvoorbeeld het aantal instellingen dat wordt aangestuurd of de totale kosten die zijn gemoeid met de finale productie.
- ⁴ Er is namelijk een grote mate van keuzevrijheid om dergelijke overhead bij een centrale beheersinstantie onder te brengen dan wel te decentraliseren naar de bijbehorende uitvoerende diensten. Bij verzelfstandigingsprocessen speelt de decentralisatie van overhead een belangrijke rol.
- ⁵ Kenmerken van zuiver collectieve goederen (en diensten) zijn dat deze niet-rivaliserend en niet-exclusief zijn. De eerstgenoemde eigenschap impliceert dat het gebruik van het betreffende goed door de één het gebruik door een ander niet in de weg staat. De tweede dat het gebruik van het betreffende goed door derden niet uitgesloten kan worden dan wel dat er sprake is van externe effecten voor niet-afnemers. Voorbeelden van collectieve goederen zijn dijken, straten en bestemmingsplannen.
- ⁶ Een kengetal als kosten per inwoner is, ondanks dat de feitelijke productie buiten beeld blijft, in een aantal opzichten vergelijkbaar met een kengetal als kosten per product. De kosten kunnen namelijk worden ontbonden in een prijs- en een volumecomponent en er is een aanknopingspunt voor het ramen van toekomstige kosten.
- ⁷ Deze cijfers zijn daarom alleen gebruikt bij de gevoeligheidsanalyses in paragraaf 4.2. De vraag daarbij is of het hanteren van deze alternatieve cijfers veel zou uitmaken.
- ⁸ Het is heel goed denkbaar dat de ongeautoriseerde cijfers van het CBS betrouwbaarder zijn dan de aldus verkregen reconstructie. Aangezien het CBS deze gegevens echter niet publiceert, staat ons geen andere weg open. Naarmate er voor meer jaren rekeningcijfers beschikbaar komen, wordt het ook minder acceptabel om de analyse op begrotingscijfers te baseren, zoals in de vorige editie van *Maten voor gemeenten* nog het geval was.